

Індивідуалізм та колективізм українських хліборобів

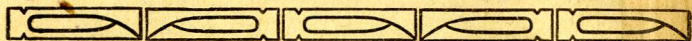
написав

ОЛЕКСАНДЕР МИЦЮК

ЛЬВІВ, 1921.

Накладом Української Книгарні і Антикварні у Львові.

З друкарні „Діла“ — Львів, Ринок ч. 19.

В Бібліотеці „Знання“ появилися досі такі випуски :

Ч. 1. Ом. Терлецький : „Як будував і як руйнував український народ“.

Ч. 2. Др. Ол. Тисовський : „Мир і війна у мурашок“.

Ч. 3. Ол. Мицюк : „Земельні реформи на Україні“.

Ч. 4. Вол. Дорошенко : „Шевченко і його думки про громадські справи“.

Ч. 5. Др. Ів. Раковський : „Які люде живуть на нашій землі?“

Ч. 6. Ом. Терлецький : „Кінець світа“.

Ч. 7. М. Галущинський : „Одиниця і громада“.

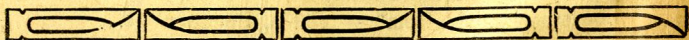
Ч. 8. Ол. Мицюк : „Як боролося українське селянство за землю“.

Ч. 9. Др. Іван Куровець : „Здоровля хати, обійстя і села“.

Ч. 10. Др. Мирон Кордуба : Простір і населення України.

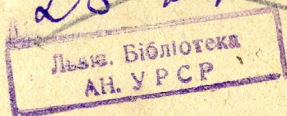
Приготовляється до друку :

Ч. 12. Ол. Мицюк : Всенародне право на землю та промислова майбутність України.

66
10

25.848.

Індивідуалізм та колективізм українських хліборобів

написав

Олександр Мицюк

2
134
м. 061

Львів 1921.

— Накладом Української Книгарні і Антикварні у Львові. —

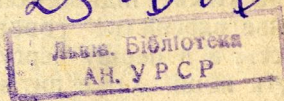
T3 (чун) 5-283

T3 (чун) 7-283

Львівська державна
наукова бібліотека

№

3956

Індивідуалізм та колективізм українських хліборобів.

Володіння землею одним чоловіком, окреме від інших людей, носить назву індивідуального, в протилежність до гуртового, коли володіють, користаються і розпоряджаються декілька людей, або й ціла громада, як називається колективним. Хто має землю в особистій, одрубній власности, кого звуть власником, хто не любить спільного володіння і про його каже — „що гуртове то чортове“, — той індивідуаліст. Навпаки, той хто набув землю товариством, або здавна має її, скажемо, на общиннім праві, чи в виді подворного або ще якого гуртового володіння, хто звик до спільного володіння більшою чи меншою громадою, і про нього каже — „громада — великий чоловік“, або „гуртом можна й батька бити“ і т. д., — той є колективіст, громадівець по нашому.

На Україні, як у цілій Європі та навіть і всьому світі, одні селяне володіють землею поодинок, другі гуртом, а знов інші мають частину своєї землі в індивідуальнім, особистім, а другу (як от вигони, ліси...) в колективнім володінню. Серед

наших наукових та громадських діячів, як рівнож і серед передових людей в інших державах є глибока й корінна різниця в думках про те, чого триматися: індивідуалізму чи колективізму? „Хай живе власність!“ говорять одні, „Геть усяку власність, а в першу чергу, власність на землю!“ кличуть інші. Отсе питання, що краще, чи індивідуальне чи колективне володіння землею, і хочемо ми розібрати спокійно та докладно в нашій книжечці. А ви, читачі селяне, самі міркуйте, що вам на користь вийде.

1. Боротьба індивідуалізму з колективізмом в Західній Європі.

У середніх віках у Західній Європі переважало колективне володіння землею у виді передільної чи непередільної общини.

Вважаючи, що община володіння землею перешкаджає розвитку сільсько-господарської культури й плодить черезполосність, починаючи з XV віку, Англія перша стала на шлях скасування колективного володіння землею, а заведення індивідуального. „Общинне володіння, так говорилося тоді, цвітучі сади обертає у безплідні скелі, тимчасом як власність із піску робить золото...“

Думаючи, що роблять добре діло, одбирали через „огорожування піль“ від селянства общинні землі й передавали їх на індивідуальну власність поміщиків, по тамтейшньому — лендльордів.

Тогочасні державні діячі, не вміючи знайти причини, через що англійське сільське господарство стоїть вище ніж господарство в інших дер-

жавах Європи приписували те нищенню общини та й собі стали примусово нищити природне общинне володіння. На цей шлях у початку XVIII віка став Ганновер і інші німецькі держави, за ними Голляндія, Італія, Франція і Швеція. За для того, щоб од землі одержувати хоча б „одним зерном“ більше хліба, Фрідріх Великий, називаючи всіх противників своєї земельної політики просто дурнями, самим рішучим диктаторським способом нищив общину в Прусії та Саксонії.

З общинним володінням землі в Західній Європі розправилися так, що лишень невеликі його площі були полишені в надії, що поруч із особистою приватною власністю вони самі замруть. Але сталося зовсім навпаки. Ті недобитки колективного володіння вигонами, лісами, а місцями й орною землею не тільки не зникли, а навіть виявили велику здатність до життя. Общинне володіння орною землею подекуди й в Західній Європі заховало наріть урівняючий переділ. В Баварії до останнього часу в колективнім володінні знаходиться: під пастівниками 106.858 гектарів, якими користується 144.327 людей, під лісами 236.000 гектар. в користуванні 145.000 людей, і крім того 44 тисячі гектарів орної землі. Теж і в Бадені та Віртенберзі. В країнах німецьких ці землі гуртового володіння звуться альмендами. В виді колективних випасів і громадських лісів подібні альменди відомі й нашій Галицькій Україні, довший час зазнавший впливів німецького земельного права. Зберіглося місцями колективне володіння і в Швайцарії, Франції, Бельгії, Італії.

Многовіковий досвід одначе показав, що пе-

рехід до індивідуальних форм володіння землею в Західній Європі не дав ані сподіваного підвищення сільсько-господарської культури, ані скасування черезцолосности. Навпаки, що до лісів то знищення общинного на їх володіння прямо привело до сплюндрування лісових багатств.

Але за те розрив природнього вікового звязку селян із землею зі знищенням общини привів до масового обезземлення селянства. Власність, не дозволяє селянству міцно удержати землю, земля вислизає з його рук і обезземлене, обідніле, спавперізоване селянство великою хвилею поплило в міста й на еміграцію. Могутня промисловість Англії й величезні її кольонії, як от Америка, Австралія, південна Африка і т. д. якийсь час давала місце цим вигнанцям із села. Давала місце їм якийсь час і славетня промисловість Німеччини — та всьому є кінець. Нині ці хвилі обезземельних далі біють об береги західно європейської міської промисловости, конкуруючи з постійно занятим в ній пролетаріатом, але роботи вже собі не зраховують, стаючи лишень причиною грізного соціального неспокою в країнах. До цього буржуазно-капіталістичні держави Західної Європи не можуть ставитися байдуже; незадоволений з конкуренції селянських „рекрутів промисловости“ і міський пролетаріат. Всі — хто має голову на плечах, аби думати, замислилися над тим, що робити. Позначилася різка зміна що до колективного володіння.

Визначні англійські й німецькі економісти прямо кажуть, що зроблена помилка в тім, що знищили колективне володіння землею, що його тре-

ба відновити. Як колись проти общини, так тепер за неї передовсім висловлюється англійське законодавство. „...Чи не слідби знайти й відновити в формах, що відповідали б сучасним умовам, стародавню життєздатну засаду общинного ладу господарства?“ казав англійський міністер хліборобства граф Каррінгтон, проводячи через парламент земельний закон 1907 року (Small Holdings and Allotments Act). По цьому закону оставлено на волю селян вибирати форму володіння землею і з 39.263 селян, що до 1912 року скористали з того закону, взяли землю індивідуально (на власність) всього лишень 0.2%, а 99.8% задовольнилися гуртовою формою володіння землею. Після цього досвіду в Англії від 1913 року лишень консерватори (назадники) стоять, як і перше за індивідуальне володіння, а всі інші не тільки соціалісти й робітнича партія фабіянців, а навіть ліберали стали на ґрунт колективізму в земельній справі.

2. Індивідуалізм та колективізм українців.

Московське громадянство довго не знало, що в Московщині є оригінальна община володіння землею. Аж німець Гакстгавзен зробив що до цього для самих москалів і для всього світу правдиве відкриття. Після того, придивившись, побачили, що колективне володіння дійсно панує на селі в Московщині.

На жаль Україна досі не мала свого Гакстгавзена й тому всі наші українолюбці досі, слідом

за Костомаровим, хоч тому вже перечив Драгоманов, твердять про індивідуалізм нашого селянства. Тимчасом і в нас на Україні були від давна, та й до нині існують різні форми колективного володіння землею, а саме:

- а) общинне,
- б) громадське,
- в) спільне,
- г) товариське,
- д) подворне.

По статистичним даним на 1877 р. головними формами надільного землекористування були подворне й общинне. На Правобережній Україні і на Полтавщині переважало володіння подворне, общинного ж землеволодіння числилося всього лишень 15% всієї землі. На Степовій же й Лівобережній (без Полтавщини) Україні переважно формою селянського землеволодіння являється общинна.

На першій місці що до поширення общини стоїть Катеринославщина, котра 1887 р. мала на общиннім праві 2,536.000 дес., або 96.4% всієї ужиточної надільної землі; Харківщина мала 95.2%, Херсонщина 51.3%.

В деяких общинах на Україні зберіглися навіть переділи. Земська статистика показує нам, що в одній із найбільше уславлених індивідуалістичних українських губерній — Польшавській і при тім здавалося б найбільш індивідуалістичного, козацького стану до сьогоднішнього дня трапляються одиничні випадки не тільки общинного, а й общинноурівнюючого володіння і не тільки сіножатями та лісом, а й орною землею.

На Херсонщині ж подекуди общинно-передільна справа так високо стоїть, що визнає земельну рівноправність навіть за жінками, даючи наділ не тільки на мужеські, але й на жіночі душі: „Всі ми однаково хрещені, — і сини і дочки і вдови, — то треба і всім по рівній частці й землі дати“, кажуть селяне Херсонського повіту, „Однаково і їм (жінкам) їсти треба“. Окрім общинної трапляються землі володіння громадського. Земський перепис 1900 р. знайшов громадські землі по тих селах, де їх 133 роки тому назад, під час Румянцевського перепису, не було. Що більше, у нас з'явилася навіть особлива, оригінальна, у Великоросії невідома форма спільних володінь; а селянство наше, коли тільки не робили пресії, в переважній кількості купувало землю „товариствами“ в формі значить хоча й примітивного (простого), але добровільного колектива.

В найновішій часі наш нарід не з примусу, а добровільно виявив себе здатнім до колективізму не тільки в земській справі, а й взагалі в справах господарських. Згадаймо розвиток української кооперації, яка так далеко пішла, що після англійської є вона перша в світі. Очевидячки в натурі нашого люду є щось таке що наводить вдячний ґрунт для елементарних (початкових) форм новішого колективізму.

Після всього сказаного можемо зауважити, що думка про індивідуалізм нашого селянства має не більше рації, як і про колективізм його; мусимо бо, ствердити, що серед нашого сільського населення є як індивідуалісти так і колективісти. І як ідея (клич, головна думка) індивідуалізму, так

і колективізму не є для нас ідеями занесеними, чужими, а своїми, цілком природними.

Довгий час і громадянство і уряд однаково становилися як до індивідуального, так і до колективного володіння землею. Та в міру розвитку по всіх усядах соціалізму, в основі якого колективізм, як вища форма людського співжиття, займає почесне місце, цій терпимості наступив кінець. Несоціялісти, а також соціялісти марксісти виступали проти общини; соціялісти-народники, що пізніше зорганізувалися в партію соціалістів-революціонерів, починаючи з Чернишевського, Михайловського та инш., убачали в існуванні в нашому народі природного колективізму, нашу щасливу перевагу. Вони доводили, що завдяки цьому ми bliще стоїмо до соціалізму, ніж західно-європейські країни з їх переважно індивідуальним землеволодінням.

В той час, як в передовій європейській державі — Англії до 1907 р. назрів перелом у відношенню до общинного володіння землею і його стали шанувати, до нього почали вертатися, в Росії міністр Столипін, обминувши Державну Думу, указом 9 листопада 1906 р. і слідуючою за ним восьмилітньою земельною політикою у XX. віці робить те, що з XV. віку робилося в Англії, що в XVIII віці робив Фрідріх Великий в Пруссії, тобто з усієї сили, яку давала йому державна влада, завдає удар колективізму в постаті общинного володіння землею і всіма засобами підпомагає індивідуальні форми землеволодіння — хутори та відрубні господарства, вважаючи їх зі свого погляду за вищу форму землеволодіння. Центральна Ра-

да, як орган трудових мас самостійної України, 18 січня 1918 року за силою арт. 8 передає землю „в приватно-трудове користування сільським громадам та добровільно зложеним товариствам“, стоячи таким чином на ґрунті колективізму. Гетьманат однімає назад землю у селян і віддає поміщикам, проголошуючи право купувати за добровільною згодою від поміщиків землю на власність, стоячи таким чином за індивідуалізм. Директорія, скинувши гетьманство, в своїм законі 8 січня 1919 року стоїть на ґрунті толерантності й до індивідуалізму. І хоча законодавець більше цінить колективний спосіб землеволодіння, однак він за силою арт. 12 передбачає вже нарізку землі не тільки колективам, а й „окремим господарствам“. Більшевицький земельний закон для України 26 травня 1919 року в арт. 3 уважає всі приватно-власницькі форми землекористування тимчасовими, та одживаючими; він уважає кінцевим перехід від них до товариських форм землекористування з громадською обробіткою землі й комунами. В арт. 4 дається перевага „комунальному, товариському, артільному, та кооперативному господарствам перед приватним“. Словом тут далекосяглий колективізм, ім'я котрому є „комунізм“.

В старих країнах Європи, правда відносно з недавнього часу й не без великих труднощів, запанувала таки особиста, приватна власність на землю, земля увійшла в торговельний оборот, і її можна купити й продати, набути чи збути як і кожду иншу з рухомих річей. Є нічим не обмежене, повне, як найширше право володіти,

користуватися і розпоряджатися землею. Не так було досі в бувшій Росії і в нас на Україні.

У Великоросії значно переважає не особиста власність, а общинне володіння землею. Це з одного боку. З другого — в цілій азійській Росії, починаючи від Уралу аж до Японського моря, на просторах більше від старої Європи, панує саме засада колективної власності. Всі переселенці, що осаджувалися й осаджуються тут, а серед них є значний відсоток і українців, володіють землею не на праві приватної власності. Земля вважається не власність переселенців, а державною, й дається селянам тільки в користування. Отже ціла Сибір уявляє з себе державний земельний фонд, який використовується по способу націоналізації, одним з видів котрої являється широко відома соціалізація землі. Таким чином селянство наше, переважаючи в переселенській хвилі селянство інших країв бувшої Росії, тим самим давало доказ, що володіння землею на основі не приватної власності, а націоналізації немає для нього нічого надзвичайного. Та й на самій Україні, правда в меншій мірі, ніж у Московщині, є, як ми вже говорили, й не лиш особиста власність, як свідчить про це статистика землеволодіння. В одних місцевостях переважає особиста власність, в інших колективна. На Полтавщині по даним на 1900 р. з 4.234.000 дес. землі припадало 79% на особисту земельну власність (у селянства тільки 68%). За те в інших губерніях, як от на Херсонщині, 6.431.594 дес. всієї землі по даним на 1909 р. було в особистій власності лишень 32%, а в колективній находилося: під общинами 35%,

товариствами і громадами селян, міщан, німців — 23%, разом 58%.

Виходить значить, що й особиста, індивідуальна, й не особиста, колективна власність мають в душі українського народу своє коріння. Отже, зрозуміло, коли в одних місцях селяне вимагають землі на власність, в других повстають проти приватної власності, бо звикли без неї обходитися. Зрозуміло, коли серед політичних партій одні стоять за власність на землю, а другі — проти неї. На нашу думку до ідеалу соціалізму ближче стоять саме ті партії, які в своїх програмах держаться колективізму.

Нище розповім у найзагальніших рисах про повільний перехід володіння землею від нищих форм нової власності аж до вищих колективних форм володіння землею.

Право необмеженої власності зазнає по російському законодавству цілого ряду обмежень в користь переходу, переїзду людей, доступу до води. Сильніше обмежено воно на Правобережній Україні на користь селянських випасів у панських лісах (сервітути), а також вічної і спадкової аренди поміщицьких земель (чинші), — в останнім випадку поміщицька власність зводить майже до нічого. В неособистих, гуртових, колективних володіннях власність обмежена очевидно вже самою природою таких володінь.

При подворній власності на землю батько сім'ї не може розпоряджатися землею без згоди на те матері й дітей. Та навіть і ціла сім'я не може розпоряджатися поділом по своїй уподобі: заставляти в банку, не може продати землю нікому

опріч селян із свого ж села. Ця подворна власність дуже розповсюджена на Україні: в одній Полтавщині під нею 775 тис. дес., або 18⁰/₀ цілого простору губернії.

При товариській власності особисте право володіння і розпоряджатися обмежене на користь гурту учасників. Розпоряджаються землею колективно, а уживають її кождий сам собі, індивідуально. Від 1882 до 1908 р. —, тобто за 26 років, селянство європейської Росії, набуваючи землю від поміщиків чи то без допомоги, чи за допомогою селянського банку, набуло: в особисту власність — 2,2⁰/₀ землі у власність сільських громад — 25,4⁰/₀, а у власність товариств — 72,4⁰/₀. Як бачимо, найменше знайшлося прихильників власності особистої, найрадше спинялося селянство на колективно-товариській формі землеволодіння.

Громадська власність поширює право на участь землі на всіх мешканців села, іноді навіть і на жидів. Кождий мешканець села має свою частину в тій площі і до того ця частина незмінна. В розпорядженні такою землею окремий селянин підлягає установленій законом більшої членів громади. А вся громада по закону 14 грудня 1893 року не мала права заставляти землю, а продаж такої власності могла одбутися лише за дозволом аж трьох міністрів. Останнє обмеження однаково відносилось й до володіння общинного.

Оригінальне зявисько уявляє з себе володіння спільне. Воно повстало після 1861 року й відоме тільки на Україні. Хозяїном спільної землі є ко-

лектив — гурт селян числом не більше 50 осіб. Кожда людина володіє незмінною часткою, але в праві розпорядження обмежена волею колектива. Користуються землею індивідуально.

Найвищим типом (взірцем) гуртового, колективного володіння землею є община. За цього володіння кождий общинник (член общини), в кожду хвилию має рівне з іншими право на землю, яке здійснюється через урівнюючі переділи на ту чи на іншу розкладову одиницю, на робітника, на їдця і. т. п. Кождий член общини в протилежність до громадської, спільної, чи товариської власності має участь в общинній землі в змінній частці. Родина, що розростається, одержує право на землю й для нових членів сім'ї; родина яка вмирає, одступає землю общині. Переділ піддержує великородинні двори, наче каже: плодітесь, множтеся! — Кождий, хто народився на світ, одержує свою пайку землі не од батька свого, а од общини й вмираючи передає її не дітям своїм, а теж общині. По перепису 1900 р. на Полтавщині таких земель знайдено небогацько, всього лишень 57.443 десятин, або 2.4% загальної площі, що належала селянству, по даним 1909 р. на Херсонщині їх знайдено далеко більше, аж 2,346.818 дес., або 34.9% всеї земельної площі. Там, де селянство одвикло від переділів, община стає непередільною, на зразок західно-європейських альменд, наближаючися в той же час по своїй природі до громадського володіння, хоч усе таки не зливаючися з ним. Далі общиноного природній колективізм нашого селянина не заходив.

Земельна реформа Столипіна завдала удар

общинному й взагалі колективному володінню землею, викликавши селянські заворушення. Селянство хотіло перешкодити багатшим селянам захопити кращі общинні землі на власність при виступленню їх із общини й взагалі недопустити до виділення общинної землі у приватну власність. Ті селяне, що в роках 1906—1914 виходили з общин, стояли не тільки за свою, а й за поміщицьку власність. Так само було й є за революції 1917—21 року: хто боронить дрібну власність, той мимоволі обстоює й велику поміщицьку земельну власність, бо в істоті різниці між ними нема.

Світова війна припинила руйнування колективного володіння, а революція принісши Україні незалежність, разом із тим принесла їй і незалежне розв'язання своєї земельної справи.

Перший орган народного представництва України Центральна Рада, в якій селянство становило більшість, законом 18. січня 1919 року й цілою своєю земельною політикою перед виходом і по виході цього закона завдає удар особистій власності на землю. Власність була скасована, а земля ународовлювалася і через сілські колективи передавалася в тимчасове користування тих, хто силами своїми й своєї родини коло неї порасться. Скасування власності Центральною Радою зрозуміємо, коли візьмемо на увагу, що ані поміщики, ані багате селянство не мало в ній своїх представників, бо там опріч інтелігенції засідало лише трудове селянство та трохи робітників. А для бідного селянства власність нічого не дала такого, щоб воно нею дорожило. Земля або випорскала з рук бідняків, або од людского приросту й без того

дрібна селянська власність ще душе дрібнішала. Для 1900, наприклад року, на Полтавщині з 335.313 всіх селянських господарств більше половини (55%) мало орної землі в такій незначній кількості, що її не вистарчало на хліб і в більшій чи меншій мірі його приходилося докуповувати, щоби сяк-так пережити рік. Звідциль зрозуміле виступлення не тільки проти великої, але й проти всякої взагалі земельної власності. „Геть усяку земельну власність!“ — от клич під час революції 1905—06 року. Так селянство висловлювалося проти власності, скріпляючи своє відношення відповідними постановами проти власності навіть для себе. Отой рух проти особистої власності знайшов свій вплив і в законодавстві Центральної Ради.

Знаю, що зараз же я напотикаюсь на ходяче заперечення: „Це не може бути, аджеж селянин цілого світу „фанатик власності!“ Тому я візьму за приклад селянство Англії, найпоступовійшої країни на світі. Отже коли земельний закон полишив йому до вибору, або набувати землю на власність, або брати в користування, то з 39.263 людей, що заявили охоту набувати землю в часі від 1908 до 1912 року, на власність схотіли купити лише 2⁰/₁₀, а в дійсності купили всього лишень 0.2⁰/₁₀. Землю набули Ради парафій та графств, які переводили земельну реформу. За ними ж вона здебільшого й зосталася на правах власності, а селянство, взявши на власність приблизно 500—600 акрів землі, рештою в кількості 197.000 акрів лишень користується. Так приватно власницькі землі переходять з рук панів на власність самоврядувань як земельний фонд, з котрого селянство користує

на правах аренди. Отже по волі селян, що не хочуть набувати у вічність землі, відбувається в Англії розв'язання земельного питання в дусі націоналізації землі, одним з видів котрої, являється наша так ненавистна для приватновласницьких кіл соціалізація.

Німецька окупаційна влада, що принесла Україні гетьманство, своєю силою підперла поміщицькі шари, об'єднані в партію великих хліборобів, власників. Ці пансько-хліборобські кіла, використовують собі на підмогу селянина, якого більшовики називали куркулем, і опираючися на чужу військову силу, розганяють Центральну Раду й забирають в свої руки всю владу. Першим ділом гетьманських міністрів було скасування всього придбання трудового селянства, в тім і колективізму, та відновлення приватної власності, „як основи культури та цивілізації.“

По зметенню гетьманства загальним селянським повстанням народня влада Директорії Української Народньої Республіки, знову „касує право приватної власності на всі землі“, зоставивши в користуванні давніших власників не більше 15 десятин землі в тих формах володіння, які до того часу існували на Україні. За силою арт. 12 закону 8 січня 1919 р. земля одходила од поміщиків в приватно трудове селянське користування... „окремими господарствами, сільськими громадами та товариствами.“ Тут законодавець не ступив ні на один крок далі того, що дозволяли погляди й звички селянства в напрямку гуртового господарства. Закон цей, стверджений і Трудовим Конгресом, користо одріжняється од розв'язки земель-

ного питання більшевиками. Завоювавши Україну вони навязали їй як окупанти свій спосіб розв'язання земельної справи, завівши так звані сільські комуни.

Комуни, як найвищий орган усупільнення хліборобства, полягають не тільки на спільній власності на землю. Члени комуни повинні й спільно працювати, спільно споживати, й немати нічого власного, навіть грошей своїх і своєї одежі... Найсвідоміше в соціалізміві безробітне петроградське та московське робітництво було покликане вести перед в справі насадження сільських комун. Воно повинно було дати приклад селянству й служити взірцем для селянських комун. Під комуни були одведені найліпші маєтки бувших поміщиків, зовсім обладовані живим і мертвим реманентом, їм дано особливі кредити. І не вважаючи на всі такі незвичайно сприятливі умови з заснованих в червні 1918 р. 500 комун в початку 1919 розпалося 83%, а в середині 1919 р. перестали існувати й решта. Розпались як ті, що були зорганізовані на Україні, так і ті, що повстали в Московщині, — як робітницькі так і селянські комуни.

Цей приклад показує, що до скасування всякої власності у наш вік люде не доросли. Наше селянство не дійшло ані до спільности (комунізму) господарства хатнього і спожитку, ані до гуртової продукції. Приблизно половина українського селянства призвичаїлася лише до спільної власності на землю. Значить, хто хоче лишитися на дійснім ґрунті в своїй роботі, далі скасування особистої власності на сю тільки річ, на землю, їти не повинен. Поза ународовленням землі у всім иншим

нарід наш безперечно індивідуаліст. Наш селянин скорше піде на спільну обробку ниви, за прикладом супряг одноконних господарів, на спільну продукцію, але безперечно стоїть за повну власність на весь вироблений ним продукт праці, за незалежне ні від кого розпорядження тим продуктом. Селянин в своїм господарстві хоче бути сам собі пан! —

Вивласнення і ународовлення (соціалізація) землі ото те, далі котрого не має підстав сягати. Соціалістична влада України, як то видко було із закону Директорії і Трудового Конгресу, вірно йшла, не одриваючися від ґрунту. Вона бо знала свій нарід, тимчасом як комуністи, чужі люде занесли з Московщини свій спосіб розвязки земельної справи непридатний в наших умовах. І комуни всі розвалилися!

Львів, 13 травня 1921 р.

УКРАЇНСЬКА
КНИГАРНЯ І АНТИКВАРНЯ

у Львові, вул. Рутівського ч. 22.

(Народний Дім).

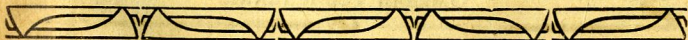
Купує і продає: шкільні підручники, нові й уживані, белетристичні й наукові книжки, в українській і чужих мовах. Закуплює цілі бібліотеки й рукописи призначені до друку.

Приймає замовлення на книжки инчих краєвих і заграничних видань.

Бере в комісову продаж усі українські книжки й газети.

Великий та найдешевший склад
шкіль-
них і канцелярійних приборів.

Замовлення на провінцію полагоджує **відворот-**
но за післяплатою або попереднім надіслан-
ням гроший.

0,60 (1986)

РЛ

3956 у

Поодинокі випуски Бібліотеки „Знання“
можна одержати

— — В ГОЛОВНОМУ СКЛАДІ: — —

УКРАЇНСЬКА

— **КНИГАРНЯ І АНТИКВАРНЯ** —

у Львові, вул. Рутівського ч. 22.
(Народний Дім).

Надто продають еще:

у Львові: Книгарня Наукового Тов. ім.
Шевченка; Книгарня Ставропігійськ. Інст.

в *Копичинцях*: Сільський Господар.

„ *Коломиї*: Видавн. Спілка укр. учителів.

„ *Любачові*: Поміч.

„ *Перемишлі*: Народний Базар.

„ *Самборі*: Книгарня Каммерман.

„ *Станиславові*: Українська Книгарня.

„ *Стрию*: Народний Базар.

„ *Тернополі*: Народна Торговля.

„ *Чорткові*: Книгарня Маргулес.

— — —

Редакція Бібліотеки „Знання“

у Львові, вул. Корняків ч. 1.

Видавець і одвічальний редактор:

Омелян Терлецький.

m 3956